

BLISKI ISTOK: POLITIKA I POVIJEST

Kasapović, Mirjana, ur. (2016) *Bliski istok: politika i povijest*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti, 412 str.

Bliski istok je najkompleksnija regija na svijetu, puna etničkih, vjerskih, socioekonomskih i teritorijalnih rascjepa i sukoba. Taj je dio svijeta interesna zona gotovo svih zapadnih država. Na Bliskom istoku je većina država nastala bez nacija, kao zapadnjački projekt. U studijama koje se bave Bliskim istokom javljaju se višestruki problemi. Te studije su uglavnom ideološki, politički i kulturno obojane, pune stereotipa i bez dovoljno znanja zbog otežanog pristupa informacijama. *Bliski istok: politika i povijest*, urednice Mirjane Kasapović, prvi je pokušaj ovako detaljne političko-povijesne analize najznačajnijih država Bliskog istoka u Hrvatskoj. Autori koriste studije slučaja i regionalne studije, uz pretpostavke međunarodne i komparativne politike, kako bi pružili osnovne podatke o političkoj povijesti ove regije. Knjiga je podijeljena u tri cjeline: u uvodu se objašnjava pojam Bliski istok, potom slijedi razrada političke povijesti, strukture društva i političkog sustava nekih bliskoistočnih država (Egipat, Irak, Izrael, Jordan, Libanon, Palestina, Sirija i Turska), a u zaključnoj cjelini problematizira se demokratska tranzicija na Bliskom istoku.

U prvoj cjelini objašnjava se pojam Bliski istok, koji u znanosti nije potpuno određen. Bliski istok je kontinentalno, jezično, etnički, vjerski, povijesno, zemljopisno i politički iznimno raznolika regija čija je taksonomija prijeporna od samih začetaka studija o Bliskom istoku. Regija se nazivala Orijent, Levant, Plodni polumjesec, a britansko eurocentrično nazivlje s kraja 19. stoljeća – Bliski istok i Srednji istok – uvriježeno je danas, uključujući i hrvatsku literaturu. Prostorna taksonomija izaziva još veće nesuglasice i uglavnom ovisi o

znanosti i autoru koji ih pokušava klasificirati. U širim definicijama Bliski istok obuhvaća i do tridesetak država, a jezgru čine države poblize opisane u ovoj knjizi, te Iran. Politički, regija ima nekoliko zajedničkih strukturnih svojstava: 1) osmansko nasljeđe, 2) moderno kolonijalno nasljeđe, 3) slabe države, tvorevine europskih kolonijalnih sila, 4) nedemokratski politički režimi (osim Izraela, Turske, dijelom Libanona i odnedavno Tunisa), te 5) iznimno važno dinamičko svojstvo – osnovni oblik interakcije je konflikt, i to na svim stupnjevima (unutar-državnom, regionalnom i međuregionalnom).

Prvo poglavlje druge cjeline, koje se bavi Egipatom, najmnogoljudnijom državom na Bliskom istoku, napisao je Borna Zgurić. Egipat je tijekom 20. stoljeća bio svojevrsni „trendseter“ na Bliskom istoku, koji, nakon što je prošao liberalizam i naserizam, postaje izvor suvremenog islamizma. Tijekom povijesti bio je pod vlašću Aleksandra Velikog, Arapa, mameluka, Osmanlija, Napoleona i Britanaca. Ocem modernog Egipta smatra se Muhamed Ali, koji je postupno osamostaljivao Egipat od osmanske vlasti i modernizirao državu. Otvaranje Sueskog kanala, iako gospodarski i politički vrlo važan potez, doveo je Egipat u financijske probleme zbog kojih je Velika Britanija preuzela kontrolu nad državom i 1914. proglasila protektorat. Ubrzo, 1922., britanska je vlada priznala neovisnost Egipta pa Egipat postaje ustavna monarhija. Sljedećih nekoliko desetljeća Egipat bilježi politički i kulturni procvat, kao i razvoj nacionalizma i, još važnije, islamizma (počinje uspon Muslimanskog bratstva kao najutjecajnije sunitske organizacije). Uz većinsko arapsko sunitsko stanovništvo, Egipat ima značajnu manjinu

Kopta, koji su kršćani i tradicionalno nisu bili u potlačenom manjinskom položaju, ali se rascjep produbljuje zbog sve veće islamizacije i radikalizacije države.

Časnički kadar u sklopu Arapsko-izraelskog rata 1948. slama monarhiju i dolazi na vlast. Časnici nisu imali jasnu viziju što učiniti s Egiptom nakon što je svrgnut kralj, ali ipak država nakon nekoliko godina postaje republika. Egipat je do Arapskog proljeća imao tri predsjednika – Nasera, Sadata i Mubaraka. Pobjeđivši sve suparnike u državi, Naser je konsolidirao svoju vlast i počeo intenzivan proces jačanja nacionalizma utemeljenog u panarabizmu zbog kojeg je postao narodni heroj. U tzv. šestodnevnom ratu 1967. od Izraela je izgubio Sinaj i Gazu, a umro je 1970. tijekom rata iscrpljivanja u pokušaju oštre negirajuće politike prema Izraelu. Nasljeđuje ga relativno nepoznati Sadat, koji 1973. u tzv. jomkipurskom ratu protiv Izraela postiže uspjeh i uvodi politiku gospodarskog otvaranja (*intifah*). Sadat počinje voditi politiku „Egipat na prvom mjestu“, a režim postaje vojno-autoritaran. Nakon Sadatova ubojstva 1981. potpredsjednik Mubarak postao je predsjednik i nastavio voditi politiku svojega prethodnika. Demokratizacija je zaustavljena, jačaju terorizam, korupcija i prosvjedi. Sve eskalira Arapskim proljećem 2011. kad je vojska stala na stranu pobunjenika, a Mubarak je morao odstupiti s vlasti, nakon čega počinje sukob islamista i vojske za vlast. Egipat je 2013. dobio novi Ustav, pojačan je status vojske i novog predsjednika koji vlada do danas. Egipat je od osamostaljenja prošao značajne političke, režimske, kulturne i ideološke promjene koje su osujetile egipatske pretenzije da postane vodeća sila u regiji.

Drugo poglavlje, koje se bavi Irakom, napisao je Boško Picula. Iračka država, puna unutarnjih podjela i vanjskih sukoba, nastala je u Mezopotamiji, na području koje je nastanjeno još od neolitika. Mezopotamija je zbog

plodnosti bila interesantna raznim carstvima, a Arapi u potpunosti zauzimaju područje u 7. stoljeću i donose jaku šijitsku kulturu. Europljani stižu u 19. stoljeću u potrazi za naftom, a sporazumom Sykes-Picot Velika Britanija dobiva većinu današnjeg Iraka, dok je Francuzima pripao Mosul. Godine 1920. izbio je ustanak protiv britanske uprave, a 1921. osnovana je Kraljevina Irak na čelu s kraljem Fejsalom I. U nekonsolidiranoj, dubinski podijeljenoj i gospodarski nerazvijenoj državi, koja je imala problema s ostvarivanjem potpune samostalnosti, izmjenjivale su se različite vlasti i režimi sve do državnog udara 1968., što su ga organizirali radikalni lideri BAAS-a. Razdoblje stabilnosti, demokratizacije i gospodarskog rasta prekinuto je 1979. državnim udarom u „noći dugih noževa“, kada je Sadam Husein preuzeo položaj predsjednika republike. Irak je tijekom vladavine Sadama Huseina zaratio s Iranom i Kuvajtom, obračunao se s SAD-om u Zaljevskom ratu i doživio ustanke Kurda i šijita. Velika Britanija i SAD započeli su 2003. rat u kojem su srušili diktaturu Sadama Huseina, ali su i dugoročno dezintegrirali državu. U Iraku žive šijitski i sunitiski Arapi te sunitiski Kurdi. Nakon svrgavanja Sadama Huseina, većinski šijiti su okrenuli odnos moći, što je dodatno ojačalo utjecaj Islamske države koja danas kontrolira oko četvrtinu iračkog teritorija. Podijeljenost države jasno je vidljiva i u političkom uređenju. Prema Ustavu iz 2005. Irak je federativna republika s dvodomnim parlamentom, a na čelu države je predsjednik republike koji ima dva zamjenika (izraz ravnopravnosti šijita, sunita i Kurda). Država koja je gotovo pa „slučajno“ nastala nema naciju, a upitno je hoće li se uopće održati kao država.

Boris Havel autor je poglavlja o Izraelu, židovskoj državi na Bliskom istoku. Ideja državotvornosti i povratka na Cion prisutna je među Židovima preko dva tisućljeća (cionizam), a masovnije židovsko naseljavanje Palestine počinje krajem 19. stoljeća, pri čemu

odnos sekularnih i religioznih cionista ostaje jedan od najvažniji prijevora u židovskom narodu do danas. Britanci su sporazumom Sykes-Picot dobili upravu nad Palestinom, nakon čega su Balfourovom deklaracijom odvojili većinu teritorija i osnovali Transjordan. Židovi, koji su sa sobom donijeli bogatstvo, kupovanjem zemlje u Palestini pokušavali su osigurati svoj teritorij, a i britanska podrška pomogla je jačanju cionizma. No, holokaust je mnoge Židove uvjerio u to da im sigurnost jamči jedino vlastita država, koju su 1948. i proglasili, te obranili novostečeni teritorij u ratu za neovisnost, čime je počelo masovno useljavanje Židova i masovno iseljavanje Arapa. Sukob Izraelaca i Arapa se nastavio tzv. šestodnevni i jompikurskim ratom, a pratila ga je i eskalacija palestinskog terorizma. Iako brojčano slabiji, tehnološki i vojno nadmoćniji Izrael je zapanjujuće brzo razrješavao ratne sukobe. Tijekom ustanka palestinskog stanovništva, koji se naziva intifada (prva intifada započela je 1987., a druga 2000.), dolazilo je do zauzimanja i prepuštanja teritorija, potpisivanja i kršenja sporazuma. Sukob s Palestinskom oslobodilačkom organizacijom (PLO) prerastao je u sukob s Fatahom na Zapadnoj obali i Hamasom u pojasu Gaze. Jačanje terorizma, kao i općenito islamizma nakon Arapskog proljeća zabrinjava Izrael pa je Izrael okrenuo svoju taktiku iz rata u upravljanje sukobom (*conflict management*). Izraelskoj granici Arapi su prijetili i iz Libanona, prvenstveno Hezbolah (politička organizacija libanonskih muslimana), s kojim su se Izraelci vrlo uspješno obračunali u dva libanonska rata (prvi je uključivao i pokolj u Sabri i Šatili). Unatoč intenzivnim sukobima, Izrael je uspio izgraditi prilično stabilan i uspješan demokratski sustav. U ovoj tipično uređenoj demokraciji na vlasti su se izmjenjivali ljevica, desnica i laburisti, ovisno o političkoj situaciji, ali je kontinuirano politička uključenost bila visoka, korupcija niska, a civilno društvo

je igralo značajno ulogu. Izrael i danas ima značajne nežidovske manjine, uglavnom Arape muslimane, koji nemaju uobičajen status manjina kao u zapadnim demokracijama, a autor tvrdi da je razlog tome to što je Izrael zapravo „etnička demokracija“. Izrael bilježi značajan znanstveni i gospodarski napredak, ali i pad sigurnosti zbog, kako autor navodi, kontinuiranog arapsko-izraelskog sukoba koji je postao najznačajniji sukob na Bliskom istoku, te je i danas iznimno aktualan.

Poglavlje o Jordanu napisala je Emina El Majzoub. Današnje Hašemitsko Kraljevstvo Jordan, smješteno na području nekadašnje velike Palestine, iznimno je siromašno energentima i prirodnim resursima zbog čega je kroz povijest neprestano tražilo pokroviteljstvo zapadnih zemalja. Nakon što su Velika Britanija i Francuska preuzele Bliski istok od Osmanlija, kralju Huseinu obećano je da će vladati Arapskim poluotokom. Međutim, dogovor je prekršen i, uzevši većinu palestinskog teritorija, Velika Britanija 1920. osniva Transjordan kao određenu tampon zonu. Ideja ujedinjenja svih Arapa nije propala pa je zato Transjordan sudjelovao u Prvom arapsko-izraelskom ratu 1948. i tako zadobio administrativnu upravu nad Zapadnom obalom. Iako ih Britanci prestaju podupirati, dolaskom Huseina na vlast Jordan prelazi u interesnu sferu SAD-a, na čiju pomoć se oslanja i danas, ali sa Sadamom Huseinom ostaje u dobrim političkim odnosima. Nakon kratkotrajne političke stabilnosti, dolaze dva šoka koja zemlju ruše ekonomski i politički – velik priljev izbjeglica nakon arapsko-izraelskog rata i građanski rat, odnosno sukob s PLO-om 1970. Husein je naučio da Izrael nije lako vojno nadvladati i da Izrael ima iza sebe potporu Zapada, pa je postao glavni zagovornik mirnog rješenja izraelskog pitanja. Djelovanje PLO-a i porast izbjegličkog stanovništva nastavlja potresati Jordan, a stvaranjem palestinske samouprave Jordan gubi upravu nad Zapadnom obalom. Gospodarski uništenu

zemlju kralj pokušava ekonomski liberalizirati i još više približiti SAD-u (nije stao na stranu Sadama Huseina u ratu protiv SAD-a, potpisao je mirovni sporazum s Izraelom). Njegov sin Abdulah II. naslijedio je stabilnu, regionalno dobro pozicioniranu zemlju koja radi postupne korake k demokratizaciji, iako je i dalje u iznimno lošem ekonomskom stanju. Abdulah II., kojeg čak ni Arapsko proljeće nije znatnije potreslo, nastavlja graditi Jordan kao sigurnosnu zonu i izvoznika geopolitičkih usluga.

Poglavlje o jednoj od najneobičnijih država svijeta, Libanonu, napisala je urednica knjige Mirjana Kasapović. To je zemlja toliko dubokih i nerješivih rascjepa i sukoba da se u političkom žargonu takvo stanje naziva *libanonizacija*. Libanon, u kojem su u doba Osmanskog Carstva uglavnom živjeli maroniti (kršćani sirijskog obreda u Libanonu) i Druzi (arapska etnička grupa u Siriji i Libanonu), postao je prva autonomna pokrajina Osmanskog Carstva, a danas je jedan od najhrabrijih pokušaja konsocijacijske demokracije. Francuska je u doba protektorata okupila područja koja danas znamo kao Libanon, okupivši time zajednice maronita, sunita, šijita, Druza i drugih vjerskih zajednica, čime su započele nesuglasice koje traju do danas. Mirjana Kasapović detaljnije opisuje nastanak ovih zajednica i njihovu libanonsku povijest u kontekstu teritorijalnih i brojčanih promjena. Osim toga, Libanon je postao izbjeglička meka za susjedne narode, pogotovo u vrijeme sukoba, te je tako zadio bio značajnu palestinsku, armensku i sirijsku manjinu, što je dodatno povećalo pluralizam, rascjepkanost i nasilje, te je otjeralo milijune Libanonaca u izbjeglištvo, učinivši ih jednom od najbrojnijih i najraspršenijih dijaspora u svijetu. Libanon je 1926. proglasio prvi moderni Ustav u arapskom svijetu, a 1943. na temelju tzv. Nacionalnog pakta slobodnu demokratsku državu. Muslimani i kršćani su trebali biti ravnomjerno zastupljeni u vlasti i imati određenu autonomiju, ali praksa se

nije pokazala jednako sređenom što je rezultiralo „malim“ i „velikim“ građanskim ratom. Između ratova Libanon je ekonomski napredovao, ali ekonomski napredak nije popravio društvene podjele. Građanski rat 1975–1990. uključio je i više vanjskih aktera – Siriju (željela je pripojiti Libanon), Izrael (želio je proizraelski kršćanski Libanon), te palestinske izbjeglice i gerilu. U tom su ratu ratovali svi sa svima, a nakon rata produbljen je vjerski rascjep. Druga Republika, nastala nakon građanskog rata, u kojoj su veću društvenu i političku moć zadobili muslimani, pokušala je istjerati vanjske sile iz države. Vjerskim zajednicama je i dalje zagarantiran određen broj mjesta u parlamentu, ali glavni politički akteri (detaljno popisani i opisani u poglavlju) postali su nešto između političkih stranaka, vojne milicije i terorističkih skupina. Libanon je uspijevaio opetovano stvoriti funkcionalnu državu, ali nikad nije stvorio jedinstvenu naciju zbog čega unutarjni sukobi i dalje traju.

Mirjana Kasapović napisala je i poglavlje o Palestini, državi koja još nije međunarodno priznata i koja je kao političko-pravni identitet nastajala i nestajala kroz povijest. Ovaj slabo naseljen i gospodarski nerazvijen teritorij stoljećima je bio važno odredište mnogih hodočasnika. Nakon stoljeća osmanske i egipatske vlasti, zemlja doživljava razvoj u 19. stoljeću, ali je 1920. došla pod britansku mandatnu upravu (sporazum Sykes-Picot), na većini teritorija nastaje Transjordan, a Britanci daju podršku osnivanju židovske države. Tada započinje val pobuna i nastaju prve protucionističke političke organizacije u Palestini. Židovi su 1948. proglasili samostalnu državu Izrael, a brojni Palestinci odlaze u egzil, gdje mnogi i danas žive kao izolirani izbjeglice, ponajviše u Jordanu. Intenziviranje sukoba se dogodilo za vrijeme prve i druge intifade, a sukobi traju i danas. Nakon naseljavanja, iseljavanja i ratovanja, 1993. u Gazi i na Zapadnoj obali službeno je proglašena Palestinska

samouprava u kojoj je glavni politički akter PLO. Palestinska samouprava i danas postoji kao nedržavni entitet, sekularna demokracija s polupredsjedničkim sustavom po uzoru na Jasera Arafata (vođa PLO-a i najvažniji palestinski političar). Palestinci se zbog vojne i tehnološke nadmoći Izraela, kao i potpore međunarodne zajednice izraelskoj državi, u pokušaju oslobođenja cijele države sve više okreću terorističkom djelovanju. Na Zapadnoj obali vlast je preuzeo Fatah, a u Gazi Hamas, glavni akter samoubilačke bombaške taktike. Hamas je dospio na vlast kao organizacija koja zagovara uspostavu palestinske države temeljene na islamskim načelima i radikalniji pristup terorizmu. Zbog toga se ove organizacije ne sukobljavaju samo s Izraelom i vanjskim silama, nego i međusobno, što čini razrješenje sukoba još težim. Nekoliko je opcija za rješavanje palestinskog pitanja od kojih se najviše pažnje pridaje rješenju „dvije države za dva naroda“, ali nemogućnost dogovora Izraela i Palestine oko teritorija, zajedno s nasiljem, ratom i terorizmom, već desetljećima sprječava rješenje palestinskog pitanja.

Vlatko Cvrtila autor je poglavlja o Siriji, državi u kojoj trenutačno buktu građanski rat i iz koje pristiže najviše izbjeglica u Europu. Prostor Sirije, važan zbog svetih mjesta i trgovačkih ruta, oduvijek je bio fragmentiran i više geografski nego politički pojam. Sirijski narod je čuvao zajednicu stvaranjem jake lokalne tradicije što je rezultiralo velikom regionalnom fragmentacijom. Egipćani, Babilonci, Perzijanci, Hetiti, Aramejci, Aleksandar Veliki, Seleukidi, Nabatejci, Rimljani i Bizant prošli su tim prostorom, a osmanska vlast, koja je bila iznimno nasilna, dovela je i do ekonomskog pada. Sirija se među prvima počela boriti za samostalnost, u njoj je pokrenut i veliki arapski ustanak, a u Siriji su provedeni i prvi demokratski izbori u regiji. Arapski nacionalizam jača, a borbe s francuskom mandatnom upravom traju sve do 1946. kad je Francuska

priznala sirijsku neovisnost. U modernoj sirijskoj državi, u kojoj žive suniti, alaviti, Druzi, Kurdi, šijiti i kršćanska manjina, rascjep nije samo vjerski i etnički, nego i socijalni, ekonomski i regionalni. Suvremena politička povijest dijeli se na razdoblje Prve Republike (unutarnje borbe zaostalih starih elita i više vojnih udara), Druge Republike (1958–1961., državni savez s Egiptom – Ujedinjena Arapska Republika, dosad najuspješniji pokušaj ostvarivanja panarabizma) i Treće Republike, kada na vlast dolazi BAAS (Arapska socijalistička ponovno rođena stranka), koji je smijenio stare elite te je do 2012. i prema ustavu bio vodeća stranka u državi. Vladavina Hafeza al-Asada bila je usmjerena na konsolidaciju države i jačanje sigurnosnog aparata, političko nasilje je jačalo, a nade da će se njegov nasljednik Bašar al-Asad okrenuti demokratskim promjenama su uništene i situacija se danas pogoršava, a Sirija je u građanskom ratu.

Poglavlje o Turskoj, jedinjoj bliskoistočnoj državi koja se proteže i na Europu, te posljednjoj državi obrađenoj u ovoj knjizi, napisao Dejan Jović. Osmansko Carstvo je iznimno dugo opstalo, a u jednom trenutku vladalo je većim dijelom Bliskog istoka. Unutarnji sukobi i zaokret europske politike k nacionalizmu uništili su „bolesnika s Bospora“. Republika Turska, proglašena 1923., kaskala je za modernim trendovima i bila je u očajničkoj potrazi za novim identitetom, a prvi predsjednik Mustafa Kemal Atatürk, otac moderne turske nacije, ideologije i države, započeo je preobrazbu Turske u modernu republiku. Kemalizam je obilježio tursku državu sve do 21. stoljeća, gradeći ju na osnovnih šest načela: sekularizmu, republikanizmu, nacionalizmu, etatizmu, populizmu i reformizmu. Nova ideologija prezentirala je osmansku tradiciju kao neprijatelja razvoja, okrenula se zapadnjačkom principu nacionalnih država i pokušavala uspostaviti turski sekularni nacionalni identitet, otvoren svim muslimanima bivšeg Osmanskog Car-

stva. Turska je cijelo to vrijeme imala otvorena dva važna pitanja – ciparsko pitanje i kurdsko pitanje. Prvo je više oblikovao tursku politiku spram Zapada, dok je drugo utjecalo na bliskoistočne odnose. Nakon hladnog rata Turska gubi status i postaje sve svjesnija da ju Europa desetljećima zanemaruje pa nakon 2002. preuzima novu ideologiju – doktrinu stratezijske dubine. Erdoğan preuzima vlast, Turska odbacuje vanjskopolitičku pasivnost i kreće u ponovno ostvarivanje veza kako s Balkanom, prvenstveno Bošnjacima i Albancima, tako i s bliskoistočnim susjedima. Turska je prestala tretirati Zapad kao civilizacijski i ideološki centar, okrenula se svojim interesima i danas je uz rastuće stanovništvo i gospodarstvo postala važan igrač u regiji, ali ostaje pitanje kako će se razriješiti politički odnosi s Europom, Rusijom, Ciprom, Kurdima i ostatkom arapskog svijeta.

U trećoj cjelini knjige Danijela Dolenc bavi se problemima demokratske transformacije Bliskog istoka. Na Bliskom istoku demokratske države su Izrael, Turska, Libanon i Tunis, a 2011. većinu bliskoistočnog svijeta zahvatio je pokušaj demokratizacije i promjene društvenog poretka. Koristeći studije slučaja, iznesene u ovoj knjizi, i razne statističke podatke, te uspoređujući Arapsko proljeće i treći val demokratizacije u Europi (pad komunističkih režima), autorica pokušava ukazati na specifičnosti država, režima i tradicije Bliskog istoka, koji imaju snažan utjecaj na neuspjeh demokratske tranzicije Bliskog istoka. Jedan od osnovnih prediktora mogućnosti demokratizacije je socijalno-ekonomski kontekst. Određen je demokratski minimum BDP-a, koji većina bliskoistočnih država ne zadovoljava, a, još važnije, pokazatelji ljudskog razvoja su ponegdje i lošiji od ekonomskog stanja. Nadalje, iako su uglavnom autoritarni, režimi na Bliskom istoku uvelike se razlikuju te su neki od njih znatno skloniji kao posljedicu raspada imati demokratsku tranziciju. Islam

u većini svijeta nije problem za demokraciju, ali specifičnost razvoja islamističkih udruga i stranki često djeluje kao antipod demokratizaciji na Bliskom istoku. U konačnici, kako autorica navodi, država ni ne može provesti demokratsku tranziciju ako ima intenzivne probleme konsolidacije države i državnosti, koje velik broj i danas ima te koje uglavnom savladavaju jakim sigurnosnim aparatom koji vrši represiju nad društvom i demokratskim impulsima. Drugi set faktora kojima se autorica bavi jesu društvene skupine i njihove interakcije. Ključna elita je vojska i ovisno o strani koju je vojska zauzimala u sukobima, Arapsko proljeće je bilo više ili manje uspješno. Osim toga, tranzicija se uglavnom nije dogovarala između vlasti, oporbe i manjina, nego je bila nasilno provedena, što uglavnom nije dobar prediktor demokratičnosti. Usprkos brojnim strahovima koji prijete pokušajima pobune, građani su, uglavnom zbog manjka društvenih ispušnih ventila i oporbe koja je protjerana u sfere civilnog društva, pokrenuli dijalog o osobnim građanskim slobodama i pravima, tj. dijalog koji donedavno nije uopće bio aktualan u bliskoistočnim društvima.

Bliski istok je regija u kojoj je glavna interakcijska odrednica sukob – etnički, vjerski, regionalni, socijalno-ekonomski. Većina država zahvaćena je unutarnjim i vanjskim sukobima sve od osnutka i mnogima od njih ne nazire se kraj. Bliskoistočne države su države bez nacija, njihove granice krojio je Zapad, a nasilje, rat i terorizam tamo su svakodnevna pojava. Te države ovise o vanjskoj vojnoj, humanitarnoj i financijskoj pomoći i u postkolonijalno doba natječu se za „sponzorstva“. *Bliski istok: politika i povijest* rad je više stručnjaka s područja politike i Bliskog istoka, te je iscrpan izvor podataka i udžbenički pregled kompleksnih i zamršenih političkih procesa na Bliskom istoku. Knjiga obiluje podacima, detaljnim prikazima važnih figura i organizacija te jasno prepričava dijelom zajedničku povijest Bliskog istoka iz

unutarnje političke perspektive najvažnijih država u regiji. Podaci su dobro sistematizirani i kontekstualizirani pa knjiga uspijeva dati cjelovit prikaz problematike s kojom se ta regija susreće. Naglašavaju se sličnosti tih zemalja, zajednička povijest i moderni problemi, ali se ističu i njihove specifičnosti. Bliski istok je i dalje do neke mjere nepoznanica, čak i u znanstvenoj literaturi, a istovremeno predstavlja niz neobičajenih izraza državnosti u koje je ova knjiga odličan prvi uvid. Autori

se ne upliću u sociološka i društvena pitanja, pretpostavke krivnje i prognoze razvoja, ali znanje koje su pretočili u ovu knjigu daje temelj ostalim znanostima i znanstvenicima za analize Bliskog istoka. Povijest Bliskog istoka je kompleksna, isprepletana, puna interesnih djelovanja i teško dostupnih podataka zbog čega je ova knjiga, kako urednica kaže, „tek početak“ kvalitetnog političko-povijesnog pregleda regije u hrvatskoj literaturi.

Nika Prugovečki